

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-4-80-14>

УДК 34.046

Раєвська В.П., Кобильник Д.А.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ПОДАТКОВІ ЗМІНИ ПІД ЧАС КАРАНТИНУ: РЯТІВНИЙ КРУГ ЧИ ІЛЮЗІЯ ЗАХИЩЕНОСТІ?

Анотація. Досліджено економічну ситуацію, яка склалась у період сьогодення та її вплив на бізнес у державі. Вивчено законодавчу діяльність держави в умовах нинішніх форс-мажорних обставин. Надано відповіді на питання про те, чи можна відносити карантин до обставин непереборної сили та які рішення прийняла держава у фінансовій сфері на даний період. Проаналізовано останні нормативні акти, спрямовані на податкову та бюджетну сферу та знайдено відповіді на питання про те, чи дійсно дії уряду у період обставин непереборної сили спрямовані на підтримку бізнесу в Україні, чи лише здаються такими. Порівняно стан економіки та підприємництва сьогодення із економічною кризою 2007-2009 років. Виділено та проаналізовано основні проблеми податкового регулювання та запропоновано заходи, впровадження яких сприяло би їх вирішенню.

Ключові слова: платники податків, карантин, непереборна сила, криза, державний бюджет.

Raievska Veronika, Kobylnik Dmytro

Yaroslav Mudryi National Law University

TAX CHANGES DURING QUARANTINE: A LIFEBOUOY OR AN ILLUSION OF SECURITY?

Summary. Examined the current economic situation and its impact on business in the country. The legislated activity of the state in the conditions of the current force majeure circumstances is studied. Found the answers to the question of whether quarantine can be attributed to circumstances of force majeure and what decisions the state has made in the financial sphere for the given period. To analyzed recent legislation on the fiscal and budgetary sectors has been analyzed and answers have been found as to whether or not the Government's actions in support of business in Ukraine are actually aimed at supporting business in Ukraine. Compared to the current state of the economy and entrepreneurship with the economic crisis of 2007-2009. The main problems of tax regulation are identified and analyzed, and measures are proposed to help them be resolved. The purpose of the article is to find answers to the question of whether the government's actions during the period of force majeure are aimed at supporting business in Ukraine, or just seem to be the ones and we have found the answers. We conclude that we cannot neglect the fact that after the quarantine measures are completed, the majority of entrepreneurs will have a lower income level than before the introduction of the quarantine, and excessive pressure today will only cause adverse effects for themselves and for the state. , since they will not receive the profits and will not have the necessary «airbags» that they are likely to spend during the quarantine period, and therefore the revenues to the state budget will be reduced at the expense of both taxes and turnover capital. Therefore, as can be observed, the state did not take care of business properly. Providing some delay in these issues, the issue of further payment of wages remained unresolved, since there is no profit and forcing people not to work is not planned by the state. Moreover, the savings, let's call them that – the average person will end this pace quickly, people will want to go to work, which will lead to a prolongation of quarantine or quarantine measures due to the increase in the number of patients, which in turn will leave even less money for Ukrainians, regardless of whether they have a business, or are customers. In our opinion, the most useful for entrepreneurs was the decision to recognize quarantine in circumstances for which the entrepreneur is objectively not responsible and, as a consequence, exemption from rent for all time during which the property (here we understand that these are premises, used by entrepreneurs to do their business) could not be used by them.

Keywords: taxpayers, quarantine, irresistible force, crisis, state budget.

Постановка проблеми. Кожна особа, що розпочала ведення власного бізнесу в Україні, відчувала на собі податковий тягар у обсязі, що залежить від окремої діяльності. У період звичайного плину часу люди шукали відповіді на стандартні питання про те, звідки має надійти така сума, щоб покрила необхідні платежі та як зробити так, щоб максимально підвищити свої доходи для мінімального відчуття дискомфорту у податкових умовах, що склались. Сьогодні картина виглядає трохи інакше. Стандартні питання змінились такими, у яких лейтмотивом проходить лише одна думка – що буде після? Чи дійсно дії влади в умовах запровадженого карантину спрямовані на покращення становища бізнесу до закінчення таких тимчасових умов?

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням питання економічних криз та їх наслідків займались М.М. Мамчин, Ю.Р. Шамро, Н.В. Юдіна, С.С. Шумська. У пра-

цях Т. Смовженко, О. Сугоняко, А. Шаповалова, подано комплексну характеристику розгортання та наслідків кризи 2007–2009 рр. в Україні. Чому доречно згадати даний період? На нашу думку жоден інший, який залишився за плечима української економіки, не є найбільш наближеним до реалій сьогодення. Аналіз згаданої кризи і є основою для проведення подальшого дослідження і досягнення мети написання статті.

Виділяючи невирішені раніше частини загальної проблеми – стан бізнесу в періоди криз, варто відзначити окремо стан бізнесу в період нинішніх реалій та проаналізувати дії держави, спрямовані на підтримання чи спрощення даної сфери, зокрема змінами у податковому законодавстві та, виявивши певні недоліки, непомічені або завуальовані законодавцем, проаналізувати їх та запропонувати шляхи удосконалення.

Метою статті є пошук відповідей на питання про те, чи дійсно дії уряду у період обставин не-

переборної сили спрямовані на підтримку бізнесу в Україні, чи лише здаються такими.

Виклад основного матеріалу. Перш за все, варто спробувати зрозуміти, що відбувається навколо нас. Внаслідок поширення вірусу світом в Україні настали форс – мажорні обставини, а у державі введено карантин. Переважна більшість підприємців зупинили свою діяльність на вимогу держави. У перелік таких потрапили заклади розважальної діяльності, фітнес-центри, заклади культури, торговельного і побутового обслуговування населення, крім певних винятків [1]. Частина підприємств перейшла виключно в онлайн простір, що знизило обсяги доходів через непристосованість більшості до онлайн торгівлі. Інша частина, попри зупинку роботи, має сплачувати орендну плату за приміщення, оскільки втративши його, не може бути впевненою у подальшій нормальній роботі та швидкому знаходженні нового, отже, зобов'язання підприємств та приватних підприємців залишаються, а за їх невиконання договором або законом передбачена відповідальність.

Безумовно, згадуючи положення Цивільного Кодексу, особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили [2]. Дані обставини визнані Торгово-промисловою палатою (далі – ТПП) саме непереборною силою (або, як більш звично, – форс-мажорними) [3], але, відповідно до міжнародної практики обставина форс-мажору, в тому числі карантин, автоматично не звільняє від відповідальності. Необхідно розуміти, яким чином певна обставина, в тому числі карантин, обмежує виконання певного зобов'язання. На законодавчому рівні відсутність грошей не вважається форс-мажором, тому неможливість сплати не можна віднести до форс-мажорних обставин, якщо немає підтвердження технічних обмежень здійснення сплати. ТПП може розглядати заяви засвідчення форс-мажорних обставин у разі неможливості користування приміщеннями у зв'язку із введеними на рівні державної влади обмеженнями або заборонами для суб'єктів господарювання у відповідних сферах. Звільнення від застосування штрафних санкцій та відповідальності загалом можливе лише за наявності сертифіката ТПП або у разі, якщо сторонами буде внесено зміни до договору мирним шляхом. Отже, вже відчувається значний удар по фінансовій плановості та стабільності бізнесу, з можливість схопити рятівну мотузку у вигляді сертифіката ТПП, який навряд чи допоможе [4].

Тим не менш законодавець все ж визнає положення Цивільного Кодексу про те, що наймач все ж звільняється від плати за весь час, протягом якого майно не могло бути використане ним через обставини, за які він не відповідає і саме такими обставинами було визнано карантинні реалії [5].

До того ж, держава внесла деякі податкові зміни на період карантину. До них відноситься звільнення від штрафних санкцій за порушення податкового законодавства, вчинені протягом періоду з 1 березня по 31 травня 2020 року. Це звільнення має певні винятки: правила нарахування, декларування, сплати певних податків, а також порушення правил обліку, виробництва та обігу пального або спирту етилового на акцизних скла-

дах, відчуження майна, яке перебуває у податковій заставі, без згоди контролюючого органу.

У саме таких винятках нічого дивного, аналізуючи дії держави у 2008 році, немає, – навпаки, спостерігається логічна послідовність дій. В Україні проблему наповнення бюджету у час кризи, яка нас свого часу спіткала, уряд вирішив здійснювати за рахунок збільшення саме акцизного податку, сплата якого не зупиняється і сьогодні. Платники відчули на собі дію цього рішення наприкінці 2008 року, коли було збільшено ставки акцизного збору на етиловий спирт, алкогольні напої та пиво. У листопаді 2009 року було збільшено акцизний збір на дизельне пальне. Більш того, і до карантину було передбачено поступове, до 2025 року, підвищення ставок акцизних податків [6].

Зміни торкнулись фізичних осіб – підприємців та самозайнятих осіб – до них не будуть застосовуватися штрафи за несвоєчасну або неповну сплату єдиного соціального внеску, а також несвоєчасне подання звітності по єдиному соціальному внеску за періоди з 1 по 31 березня та з 1 квітня по 30 квітня 2020 року.

Безумовно, така пропозиція є вигідною для, так званих, фрилансерів, які несуть відповідальність особисто за себе. Тим не менш, звільнення від сплати щомісячно податку у розмірі 1039 грн є лише приємним бонусом, проте ніяк не вплине на порятунок у більших масштабах.

Нині встановлено мораторій на проведення документальних та фактичних перевірок, крім тих, що стосуються бюджетного відшкодування. Перевірки, що були завершеними, тимчасово зупиняються на цей період. До 30 березня 2020 року Державна податкова служба оприлюднить оновлений план – графік перевірок. Документальні перевірки з ЄСВ призупиняються на період з 18 березня по 18 травня 2020 року. У цьому випадку, маючи одне «але», ланцюгова реакція приведе до перевірок більшого масштабу.

Подовжено до 1 липня 2020 року термін подання річної декларації про майновий стан. Суму податкового зобов'язання, яке платниками визначено до сплати, необхідно сплатити до 1 жовтня 2020 року. На нашу думку, дані нововведення не мають ані користі, ані негативних наслідків.

Не нараховується та не сплачується у період з березня по травень плата за землю за земельні ділянки, у власності або користуванні, у тому числі на умовах оренди, фізичних або юридичних осіб, та використовуються ними в господарській діяльності. При цьому платники плати за землю (крім фізичних осіб) мають право подати уточнюючу податкову декларацію, в якій відобразити зміни податкового зобов'язання із сплати плати за землю за відповідні місяці. На жаль, користь приблизно така, як і звільнення від сплати ЄСВ для великих ФОПів – мінімальна.

Об'єкти нежитлової нерухомості, які перебувають у власності фізичних або юридичних осіб, не є об'єктом оподаткування податком на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, з 1 березня по 30 квітня 2020 року та те, що впровадження застосування програмних РРО відтермінується до 1 серпня 2020, зокрема, розширення застосування РРО для окремих видів діяльності – до 1 січня 2021 року, до 1 квітня 2021 року відтермінується запровадження обов'язкового використання РРО

для всіх платників єдиного податку другої – четвртої груп є дійсно важливим, на фоні інших змін.

Тож, як можна спостерігати, держава не подбала про бізнес належним чином. Забезпечуючи певне відтермінування у зазначених питаннях, невірешним залишилось питання подальшої сплати заробітної плати, оскільки прибуток відсутній, а змушувати людей не працювати держава не планує. До того ж, заощадження, назвемо їх так – середньостатистичних осіб такими темпами швидко закінчуються, люди бажатимуть вийти на роботу, що призведе до подовження карантину або карантинних заходів через збільшення кількості захворілих, що, у свою чергу залишить ще менше грошей в українців, незалежно від того, чи мають вони бізнес, чи є його клієнтами.

Висновки та пропозиції. Що могло би допомогти? На нашу думку, такими механізмами було саме зменшення кількості податків. Безумовно, це призведе до глобального перерахунку всіх доступних благ, які ми оплачуємо з податків. Проте, загальний рівень податкового навантаження в Україні вже давно перевищує аналогічний показник у країнах ЄС, і підвищення акцизів, наприклад, зробить такий «відрив» ще більшим. Податкова політика, що значно та в стислі терміни збільшує податковий тиск, може не тільки погіршити фінансове становище підприємств галузі, а й обумовити появу на ринку значних обсягів контрафактної продукції сумнівної якості [6].

Оцінка податкової політики під час кризи 2007–2009 років засвідчила наявність в Україні хвороби, характерної для багатьох країн з перехідною економікою. Збудниками цієї недуги є недовіра громадян до влади, слабкість податкових адміністрацій, звужена податкова база, конкурентний тиск з боку інших країн, відплив капіталу та агресивне податкове планування, яке не дозволить здійснити справедливий розподіл податкового тягаря.

Втім, до карантину уряд передусім намагався фінансувати сфери соціального захисту, охо-

рони здоров'я, освіти, обороноздатності, підтримувати експортну спроможність економіки. Ці очевидні та зрозумілі питання значно ускладнюються під час кризи, коли бюджетні ресурси швидко худнуть.

У такій ситуації збільшення податкового пресу за рахунок підвищення ставок чи запровадження нових платежів навряд чи зможуть механічно збільшити обсяги надходжень до бюджету. Слід припустити, що в разі змін у економічному середовищі податкова система, як елемент системи більш високого рівня, повинна зазнавати певного регуляторного впливу. Одним із свідчень реалізації такого сценарію є процес підготовки законодавчих актів у сфері бюджетів та податків. Яскравою особливістю цього процесу є стислість термінів їхньої розробки та прийняття, адже у багатьох країнах зазвичай ця робота є довготривалою, а проекти змін широко обговорюються в експертному середовищі за участю громадськості.

До того ж, не можна залишити поза увагою той факт, що після завершення карантинних заходів, у більшості підприємств рівень доходів буде лише нижчим, ніж був до запровадження останніх і надмірний тиск сьогодні спричинитиме лише несприятливі наслідки як для них самих, так і для держави, оскільки вони не отримуватимуть прибутку і не матимуть так необхідної усім «подушки безпеки», яку вони, імовірно, витратять за період карантину, а отже і зменшаться обсяги надходжень до державного бюджету за рахунок як податків, так і обороту коштів.

На нашу думку, найкориснішим для підприємств було рішення про визнання карантину обставинами, за які підприємець об'єктивно не відповідає і, як наслідок, звільнення від орендної плати за весь час, протягом якого майно (тут ми розуміємо, що мова йде про ті приміщення, які використовуються підприємств для здійснення своєї діяльності) не могло бути використане ним.

Список літератури:

1. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211 : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 березня 2020 р. № 215 / Кабінет Міністрів України; Постанова № 255. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215-2020-%D0%BF> (дата звернення: 27.04.2020).
2. Цивільний Кодекс України від 16 січня 2003 № 435-IV / Верховна Рада України; Кодекс України № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 27.04.2020).
3. Про торгово-промислові палати в Україні: Закон України від 02 жовтня 1997 № 671/97-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 27.04.2020).
4. Корисні статті електронного ресурсу <https://e-tender.ua> : «Чи визнає тш карантин – форс-мажором? Відповіді на найпоширеніші запитання для бізнесу». URL: <https://e-tender.ua/news/chi-viznaye-tpk-karantin-fors-mazhorom-vidpovidi-na-najposhi-528> (дата звернення: 27.04.2020).
5. Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» : Закон України від 13 квітня 2020 № 553-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/553-20> (дата звернення: 27.04.2020).
6. Костянтин Кузнецов, для ЕП: «Як криза змінює податкову систему», 21 вересня 2009. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2009/09/21/208340/> (дата звернення: 27.04.2020).

References:

1. On Amendments to the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of March 11, 2020 No. 211: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of March 16, 2020 No. 215 / Cabinet of Ministers of Ukraine; Decree No. 255. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215-2020-%D0%BF> (accessed: 04.27.2020).
2. Civil Code of Ukraine of January 16, 2003 No. 435-IV / The Verkhovna Rada of Ukraine; Code of Ukraine No. 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (accessed: 04.27.2020).
3. On Chambers of Commerce and Industry in Ukraine: Law of Ukraine of October 02, 1997 No. 671/97-VR / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80> (accessed: 04.27.2020).
4. Articles of the electronic resource <https://e-tender.ua>: «Whether the COC considers quarantine a force majeure? Frequently Asked Questions for Business». URL: <https://e-tender.ua/news/chi-viznaye-tpk-karantin-fors-mazhorom-vidpovidi-na-najposhi-528> (accessed: 04.27.2020).
5. Konstantin Kuznetsov, For the EP: «How the crisis changes the tax system», September 21, 2009. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2009/09/21/208340/> (accessed: 04.27.2020).